

Hendrik Ido Oostendam
Schildmanskinderen

groot en klein

Sandelingen Ambacht

periodieke uitgave van het Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht
jaargang V, nummer 2, december 1986

Foto op de omslag: De oprit van de Kerkstraat naar de Oostendam - 1926. Rechts wat nu Schildersbedrijf Van Kooten is.

HISTORISCH GENOOTSCHAP HENDRIK IDO AMBACHT

Voorzitter: Mevr. P.M. Kats-v.d. Velden
Scheepsmakerstraat 12
3342 BN H.I. Ambacht Tel. 12347

Penningmeester: H. van Dijk
Notenbogerd 23
3343 BG H.I. Ambacht Tel. 13408

Secretaris: L.J. Haenraets
Jan Luykenhof 14
3341 GE H.I. Ambacht Tel. 14074

Bestuursleden: J. Bezemer
Touwbaan 4
3343 PK H.I. Ambacht Tel. 18315

J.F. Schouten
de Baak 16
3343 LA H.I. Ambacht Tel. 078-127354

Mevr. R.P. Timmerman-Sybrandy
Tarwestraat 49
2989 AV Ridderkerk
(Oostendam) Tel. 01858-14571

Ir. H. van Vliet
Weteringsingel 38
3342 AJ H.I. Ambacht Tel. 12272

Archivaris: C. Lagendijk
Redactieadres Weteringsingel 118b
3342 AL H.I. Ambacht Tel. 13965

Redactie: J. Bezemer
C. Lagendijk
J.F. Schouten
Mevr. R.P. Timmerman-Sybrandy

M.H. Benschop

Nog eenmaal komen wij hier terug op de parlementaire enquête van 1887. De verhoren betreffende de vlasindustrie van dr. B. Carsten en C. van Aken, oud-burgemeester van H.I. Ambacht, kon U reeds in eerdere nummers lezen. Verschillende lezers vroegen zich daarbij af wat de enquête nu eigenlijk heeft opgeleverd.

Welnu, de enquête wees uit dat het kindernetje van Van Houten op grote schaal werd ontdoken. Het gevolg was dat in 1889 een eerste arbeidswet tot stand kwam. Hierin werd opnieuw vastgelegd dat arbeid van kinderen beneden de twaalf jaar in fabrieken en werkplaatsen verboden was. De arbeidsinspectie zou voortaan toezicht houden op de naleving. Verder werd de werktijd van kinderen tussen twaalf en zestien jaar beperkt tot elf uur per dag. Het voorstel om beneden de leeftijd van zestien jaar nachtarbeid te verbieden haalde in de Kamer geen meerderheid.

Geleidelijk kwamen er steeds meer sociale wetten en verbeterde de positie van de arbeiders enigszins. In 1919 werd een nieuwe mijlpaal bereikt. De werkweek kwam toen op 45 uur (8 uur per dag en 5 uur op de zaterdag) en de arbeid van kinderen beneden de veertien jaar werd verboden.

Tot slot nog een enkel woord over de vlasnijverheid. Bij het zwingelen in de meestal kleine, bedompte keten ademden de arbeiders voortdurend stof en vuil in. Dokter Carsten had gewezen op de grote sterfte "aan acute en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen en aan longtering" onder deze mensen. De enquêtecommissie kwam in haar eindverslag tot de droevige conclusie dat verbeteringen eenvoudig en zonder al te grote kosten aan te brengen waren, zodat het leven van de arbeiders minder gevaar zou lopen. Maar "uit onverschilligheid, althans omdat men zich te dezer zake geene uitgaven wil getroosten", zo klonk het bittere verwijt van de commissie, werd er niets gedaan. Er zouden nog jaren verstrijken eer - rond de eeuwwisseling - de ingebruikneming op grote schaal van zwingelturbines en effectieve afzuiginstallaties zou leiden tot betere arbeidsomstandigheden in deze bedrijfstak.

Als redactie van Groot en Klein onthouden wij ons van een standpunt t.a.v. de inhoud van onderstaand artikel van de heer J. van der Es en wij volstaan ermee zijn uiteenzetting te publiceren. Voorgaande publicaties over genoemd onderwerp zijn te vinden in onze uitgaven "Hendrik-Ido-Ambacht 1332-1982" en "Groot en Klein" jaargang no. II, nummer 2, Juni 1983.

Oostendam, een hardnekkig misverstand.

In de literatuur over de huidige gemeente Hendrik-Ido-Ambacht steekt op onregelmatige tijden telkens weer een oud misverstand het grijze hoofd op. Wij bedoelen daarmee de bewering dat ooit, in lang vervlogen dagen, de tegenwoordige Ridderkerkse wijk Oostendam (d.w.z. Damstraat, Damweg en Havenhoofd) tot het grondgebied van de gemeente en daarvoor de ambachtsheerlijkheid H.I. Ambacht zou hebben behoord. Dit nu is pertinent nimmer het geval geweest en de vaak gehoorde zotte uitspraak mist dan ook elke bewijsgrond.

Op zichzelf beschouwd is dat niet zo belangrijk. Misverstanden zijn er altijd al geweest en zullen er ook altijd wel blijven. De vraag dringt zich nu echter op of er wel heus sprake is van een misverstand en niet veeleer van doelbewuste misleiding. Als J.W. Regt in zijn "Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard, den Riederwaard en het land van Putten over de Maas" (1848) zo'n mededeling doet, kan men gerust eraan voorbijgaan. De goede man schreef immers kritiekloos op wat hem verteld werd en iedere serieuze geschiedbeoefenaar weet dan ook een groot aantal onnauwkeurigheden in zijn werk op te noemen.

Daaronder de bewering dat de Oostendam bij Ridderkerk werd gevoegd in 1833 waarvan de onjuistheid wel heel gemakkelijk uit de officiële stukken blijkt. Ook de stelling dat bij de wet van 17 juli 1855, Staatsblad no. 87, Oostendam aan Ridderkerk werd toegewezen, die tegenwoordig opgeld doet, is in gelijke mate onwaar

en uit de lucht gegrepen. Wie lust gevoelt om de genoemde Wet in te zien, kan zichzelve overtuigen.

Is er eigenlijk wel een bewijs te leveren dat de Ridderkerkse wijk Oostendam sedert zijn ontstaan in 1332 onafgebroken Ridderkerks territorium is geweest? Ieder die meent dat zulks niet het geval is en met name wil staande houden dat deze wijk gedurende korter of langer tijd tot het gebied van de buurgemeente heeft behoord, mag die mening gerust ventileren. Hij moet dan natuurlijk wel aantonen, vanaf en tot wanneer dat het geval is geweest met vermelding van de officiële stukken, welke die opvatting ondersteunen. Een aanhaling uit J.W. Regt van 1848 is in elk geval onjuist. Die is voor het eerst nageschreven door de heer S.C.Ph.M. Keune in een kranteartikel van 15 juli 1949 en zij vindt heden ten dage nog grif steun in bepaalde kringen. Om een eerlijke gedachtenwisseling op gang te brengen worden de volgende historische gegevens ter tafel gebracht en zij worden gaarne in Uw aandacht aanbevolen.

De heerlijkheid Ridderkerk was vanouds een achterleen van de Lek. Zij werd in het oosten begrensd door de Merwede en in het zuiden door de Waal. De afdamming van de Waal in 1332, ten doel hebbende een betere beveiliging van de Zwijndrechtse Waard, bracht daarin geen verandering omdat die voor de grenzen der heerlijkheden geen gevolgen had. Dat het oeverland aan de noordzijde van de Waal in 1333 aan de bewoners van Riede werd toegewezen was een vanzelfsprekendheid, want zij waren immers verplicht die dijk te onderhouden. Toen de Waal nog een open getijderivier was lag hun grens nabij die dijk en na de afdamming lag die grens langs de noordelijke oeverlijn, waar die momenteel nog is. (1)

In 1404 wordt het eerste stuk van het overstroomde Riede herwonnen door aanleg en gedeeltelijke reparatie van de huidige Molendijk, op een handvest van hertog Albrecht, als graaf van Holland. (2) Hij bepaalde op 9 december 1403 dat het polderbestuur van Ridderkerk telkenjare op Sint Pietersdag in februari op de Oostendam zal bijeenkomen. Riede was voorheen

en ook toen weer een zelfstandige gemeenschap die bestuurlijk niets van doen had met de Zwijndrechtse Waard of H.I. Ambacht. Het heette in die tijd ook wel Nieuwe Riede of Cleyn Riederwaert. In 1427 verwijst hertog Filips naar het handvest van 1403, erkent de Oostendam (Waaldam) als de bestuursplaats maar geeft tevens toestemming om de jaarlijkse vergadering binnen Dordrecht te houden met het oog op de veelal barre weersomstandigheden in februari. (3)

In verband met een door de Ambachtsheer van Rid-
C derkerk ingediende eis tot schadeloosstelling wegens aantasting van veerrechten door aanleg van de Alblasserdamse brug in 1949, werd door het Gerechtshof van Den Haag een commissie van deskundigen ingesteld. Deze commissie moest een antwoord geven op de vraag waar precies de oostelijke grenslijn was geweest van de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk, zoals die door Cornelis Groeninx in 1721 werd verkregen van de heer van Merode, markies van Westerloo, de toenmalige rechtsopvolger van zijn voorvader Roeland van Uutkerke. (4)

Bij de uitgifte van de heerlijkheid aan ridder Roeland van Uutkerke in 1428 door Hertog Filips de Goede was immers Ridderkerk gezegd te strekken tot de helft der rivieren Merwede en Waal. Het was nu van belang te weten of deze, van nog oudere tijden stammende grens, was terug te vinden. En of het punt waar de Merwede (de Noord) werd overbrugd, binnen die grenzen was gelegen.

De commissie bestaande uit de heren Fockema Andreae (Groningen), van Rheyneck Leyssius (Voorburg) en Lips (Dordrecht) heeft zich nauwkeurig van die taak gekweten. Haar rapport omvat 16 + 10 bladzijden druks en geeft een helder inzicht in alle van belang zijnde kaarten en acten tussen 1500 en 1800 en ook enkele oorkonden van oudere datum. Op blz. 12 staan de volgende conclusies:

1. De ambachtsheerlijkheid Ridderkerk wordt vanouds begrensd door de rivieren Waal en Merwede.
2. Het bed van de tussen Alblasserwaard en de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk gelegen deel was in de 15e eeuw weliswaar sterk verbreed, maar tussen de verschillende geulen waren resten van het land bewaard gebleven.
3. De ambachtsheerlijkheid Ridderkerk strekte zich niet

uit ten halve diepe van het verbrede bed, maar ten halve diepe van de oorspronkelijke rivier.

4. De oorspronkelijke rivier volgde de oever van de Alblasserwaard en vervolgens de Ridderkerkse haven.
5. De knik in de Ridderkerkse haven was reeds aanwezig vóór het leggen van de veerdam van het Nieuwe Veer; deze veerdam ligt uitsluitend op gebied van de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk.
6. De Grote Noord werd in de 17e en 18e eeuw beschouwd niet te behoren tot de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk, de Kleine Noord wel. (Zij waren gelegen ten zuiden, resp. ten noorden van de buitendijkse Waal).
7. De Oude Bospolder en de Dommis, welke oorspronkelijk tezamen een van Ridderkerk afgescheurd eiland vormden, zijn als deel herwonnen, deel niet geheel verloren gegaan gebied van de Ambachtsheerlijkheid Ridderkerk te beschouwen. Wat de Oude Bospolder betreft blijkt dit o.m. uit de tiendgerechtigdheid van de Heer van Ridderkerk; wat de Dommis betreft kan dit afgeleid worden uit de voormalige aardrijkskundige samenhang met de Oude Bospolder en uit de ligging van het voormalige Waelsmonde.

Bijzonder veel aandacht wordt enkele maanden later in een aanvullend rapport nog geschonken aan de grens nabij de Oostendam. Het blijkt dat in 1528 de havengeul van Oostendam tussen Grote Noord en Kleine Noord, zijn einde of liever gezegd zijn begin heeft gehad in de afsplitsing nabij de Alblasserwaardse oever iets benoorden de Middewetering. Deze afsplitsing lag tussen de platen waarop de latere Dommis en Nieuwe Bos ontstonden en is te vereenzelvigen met het in oude acten genoemde Waelsmonde. Ten zuiden daarvan lag de visserij van Gerrit van Assendelft (Hendrik-Ido-Ambacht) en ten noorden die van de weduwe Floris Oem van Wijngaarden welke viel binnen de grenzen van Ridderkerk. (Zie schetskaart bijl.1)

D Het enige punt waaromtrent bij de lezer nog twijfel zou kunnen bestaan, is de vraag hoe die grens tussen Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht zich binnensdijks voortzette. Immers wat onomstotelijk door de commissie werd vastgesteld is slechts de grens binnen het bed van de Merwede (thans Noord) en de buitendijkse Waal. Van belang

hierbij is ook te weten dat "De Dommis, waarvan de eigendom aan het Domein behoort, volgens mededelingen van de beheerder van het archief van de Zwijndrechtse Waard nooit tot de buitenlanden van die waard is gerekend, hetgeen in overeenstemming is met de kaart van 1633 (buitendijkse bezittingen van de Ambachtsheren Zwijndrechtse Waard) en met die van 1740". Welnu uit dezelfde tijd dat de grenslijn te water (opnieuw) werd vastgelegd, dateert een akte die het vervolg ervan aan de landzijde beschrijft. Namelijk een gezegelde oorkonde van 1529.

Claes van Driel, schout van Ridderkerk en de heemraden Symon Gerits, Pieter Aertsz., Aryaen Goessensz. en Aert Aryaensz. geven een verklaring uit op verzoek van Jan Kyvits Jansz. de dijkgraaf. Deze verklaring houdt in dat de landmeter Cornelis Daemsz. voor hen is verschenen en onder ede "met opgerechten vingheren ten heyligen gesworen" heeft gezegd dat hij destijds de grens heeft vastgesteld lopende "tusschen die ruycht ende den buyck van de Wael ende reede op dat middelschot van den huyse staende opten Oestendam daer toen ter tyt in woende Wyt Cornelissoen ende nu ter tyt in woent Cornelis Joesten". Ook twee der genoemde heemraden verklaren onder ede dat zij toen bij die grensbepaling mede aanwezig zijn geweest en dat die naar waarheid is omschreven. De volledige transcriptie van deze oorkonde volgt hierna:

"Wy Claes van Dryel Dirckxsoen Scout in den Ambochte van
"Ridderkercke, Symon Gheritssoen, Pieter Aertssoen,
"Aryaen Goessenssoen ende Aert Aryaenssoen als heem-
"raders vanden selven Ambachte doen condit allen luyden
"dat voir ons gecomen ende gecompareert is als rechte-
"lick daertoe gedaecht wesende Cornelis Daemssoen ende
"dat doir versouck van Jan Kyvit Janssoen als Dijk-
"graeff van Ridderkerck in den namen en van wegen den
"heer van Pietershem als Ambachtsheer van Ridderkerck
"ende heeft aldaer voir ons gecertificeert ende vol-
"staets eedts mit opgerechten vingheren ten heyligen
"ghesworen hat dat waer is dat hy in den tyden dat Her-
"man Cornelissoen Dijkgraeff ende rentmeester was van
"Ridderkerck van wegen joncfrou Franchoyse van Brede-
"roede als ambachtsvrouw rechtelick gedaecht gheweest
"is vanden selve Dijkgraeff ende mede vanden hoghen

"heemraad van Out Ridderwaert als ghesworen lantmeter om
 "een reede te trecken opten Oestendam tusschen die schei-
 "denisse van Swyndrecht ende Ridderwaert by meester
 "Floris Oem van Wyngaerden als commissaris vander stede
 "van Dordrecht daer toe ghestelt ende dat die reede ge-
 "nomen is tusschen die ruycht ende den buyck van de Wael
 "ende reede op dat middelschot vanden huyse staende
 "opten Oestendam daer doen ter tyt in woende Wyt Corne-
 "lissioen ende nu ter tyt in woent Cornelis Joesten. Item
 "Symon Gheritssoen ende Aryaen Goessenssoen hebben ghe-
 "certificeert by haren eedt doir vermaen van Jan Kyvits
 "Janssoen dat sy daer by gheweest hebben opten Oestendam
 "doen die reede getogen is ende datse getogen is als
 "boven verclaert. Alle dinck sonder fraude. Des toir-
 "conden want wy Aryaen Goessenssoen genen seghel en ge-
 "bruycken soe hebben wy gebeden Claes van Driel Dircxz.
 "onzen schout voirsz. Symon Gheritssoen ende Pieter
 "Aertssoen mede hier voirnoemt dese certificatie mede
 "over ons te besegelen als over haer selven twelck wy
 "ter bede van hen luyden ghedaen hebben. Ghedaen int
 "Jaer ons heren Dusent vyffhondert negen ende twintich
 "opten een ende twintichsten dach in Junio.
 "Arch.H.t.D.no. 447. Transcr. v.d.Es.

De gegeven omschrijving klopt wonderwel met de moderne lezing. Die zegt namelijk dat de grens loopt langs de noordelijke oeverlijn van de Waal. Letterlijk dus tussen de ruigte (oeverbegroeiing) en de buik (bed) van de Waal. Zo is die grens door de eeuwen heen onveranderd gebleven tot de huidige dag. Op de veranderingen na 1811 (buiten de dijkkring) komen we nog terug.

Ook aan Ambachtse kant wist men heel goed waar de
 E "scheidenisse" lag en men maakte daarover nooit veel drukte. De bureu gingen goed met elkaar om en zij hadden helemaal niet die chauvinistische neigingen welke tegenwoordig nogal eens voorkomen. Aan weerszijden van de dam was een buurtschap ontstaan die in zijn geheel als Oostendam werd aangeduid. Het Ambachtse deel omvatte naar spraakgebruik al spoedig het gehele gebied tussen Hoge Kade en Paulusweg, dat ook wel Waelnes werd genoemd. De benamingen Waelnes en Oostendam worden willekeurig door en voor elkaar gebruikt. De bevolking op het Ridderkerkse deel van de

dam was in aantal geringer, ondanks het feit dat van de dam in eigenlijke zin (ca 220 meter lang) er 185 m. binnen Ridderkerk viel en 35 meter, inclusief de stoep, binnen Hendrik-Ido-Ambacht. Maar zoals gezegd, aan de Ambachtse kant was men niet al te kleinzielig en men telde ook mee alles wat nu Veersedijk heet tot aan de Paulusweg.

In de oude registers van de kerk in Hendrik-Ido-Ambacht vindt U vele malen de aanduiding Oostendam, wat dan altijd betrekking heeft op het Ambachtse stuk. Zo bijvoorbeeld 25 december 1640: Pietertje Ariensz, huisvrouw van Jacob Hermansz. Boer, wonende op den Oostendam bij den Pauwelsweg wordt lidmate (5). Het is evenwel bij sommigen tot een vast gebruik geworden om bij alle plaatsbepalingen die in de Oude Ambachtse registers met "Oostendam" worden aangegeven, nu - in tegenstelling tot vroeger - in de eerste plaats^{te} denken aan het Ridderkerkse deel. Om dan vervolgens te zeggen: dat Ridderkerkse stuk Oostendam was dus vroeger Ambachts gebied. Een merkwaardige redenering.

De diaconieën van Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht
F sluiten in 1708 een overeenkomst ten doel hebbende om de beslommeringen te verminderen die verbonden waren aan het verhuizen van (armlastige) lidmaten. De op schrift gestelde overeenkomst begint als volgt: (6)

"Wij ondergeschreven Armenbezorgers tot Ridderkerk en
"tot Hendrik Jden Ambacht, considerende onser beide na-
"buurigheid, en wel bisonder in de wederzijdsche buur-
"ten op den Oostendam onder ieder van onze respective
"Heerlijkheden gelegen dat daaruit ontstaat, dat veel-
"maals personen van de eene Heerlijkheid in de andere
"komen te verhuizen, en te wonen, gelijk nog onlangs
"een huisgezin uit de Jurisdictie van Ridderkerk, onder
"die van Hendrik Jden Ambacht is komen wonen, gelijk
"ook mede, een ander Huisgezin uit Hendrik Jden Am-
"bacht onder de Jurisdictie van Ridderkerk is komen
"wonen ter dier oorsaken dat de voorsz. lieden haar
"niet wel anders konden generen, of aan woning geraken,
"waaromme wel soude vereischen, opdat de eene met des
"andere Armen niet soude worden beswaard, wederzijds

"acte van Jndemniteit werden verleend, voor welke dagelijksche moeite als andere inconveniëntie meer, voor te komen.

"Verklaren wij ondergeschreven respective Armenbezorgers der beide voorschr. Heerlijkheden, voor ons ende voor onse successeurs in der tijd, met den anderen te zijn verdragen, en overeengekomen:

"Dat de Ingezetenen wedersijds sullen mogen uit de eene Jurisdictie in de andere verhuizen, en komen wonen .... enz. enz.

"Ondertekend door Adriaan Celosse, Ecclesia in Ridderkerk, Samuel Canin, Ecclesia in Hendrik Jden Ambacht plus wederzijdse Ouderlingen en Diaken."

Hier heeft U dus klaar en onverdacht de bevestiging van wat sommige mensen maar moeilijk kunnen aanvaarden, namelijk dat Oostendam nog steeds een buurtschap is aan weerszijden van een heerlijkheidsgrens. Niets meer en niets minder, en dat was door de eeuwen heen onveranderd gebleven. De predikant Adrianus Celosse, die namens Ridderkerk de overeenkomst ondertekende was toch echt niet de eerste de beste van elders gekomene, die het soms zo goed menen te weten. Hij was toen al meer dan 30 jaar predikant in Ridderkerk en had bovendien een uitgebreide familie in Hendrik-Ido-Ambacht. Aan zijn kennis van plaatselijke omstandigheden behoeft geen enkele twijfel te bestaan. Ook zijn vader en grootvader waren in Ridderkerk predikant geweest. Laatstgenoemde al vanaf 1608 (6).

De opvolger van dominee Adrianus Celosse in Ridderkerk was ds. Johannes du Vignon, bevestigd op 22 mei 1718 en vertrokken in 1723. Deze predikant heeft tijdens zijn verblijf een lidmatenregister samengesteld (7). Na de opsomming van de belijdende leden der kerk van Ridderkerk aan de Molendijk en aan de Koornmoole volgen de lidmaten aan de Oostendam:

Grietje Gerrits van Geldere weduwe - Ariaantje Jans van Geldere vrouw van Bastiaan Leenderts - Jakob Lodewijk Gelderblom en Jannetje Huijbrechts de Heer, zijn vrouw - Marrya Ottho van der Vorm vrouw van Leendert Kornelisz - Bastiaan van Geldere weduwnaar - Bastiaan Bastiaanse van Geldere jonkman - Ariaantje Jansz. Molenaar vrouw van Arie Ariens van Wingerden. Hierna volgt de Pruijmdijk.

Het is ondenkbaar dat, zeker in die dagen, iemand uit dat stuk van de Oostendam in Ridderkerk ten avondmaal zou gaan, als die wijk tot Hendrik-Ido-Ambacht zou behoren. Een inwoner van het Ridderkerkse deel zou, wegens de kortere afstand nog wel in de verleiding kunnen komen om toch maar in Ambacht te kerken. Andersom kan natuurlijk niet, tenzij men deze buurtbewoners alle werkelijkheidszin wil ontzeggen.

Zoals hiervoor reeds aangehaald kwam Cornelis H Groeninx in 1721 in het bezit van de ambachtsheerlijkheid Ridderkerk door koop van de Zuidnederlandse familie van Merode. Cornelis deed dat zeer waarschijnlijk om zich nog meer aanzien te verschaffen, al draaide de familie reeds 200 jaar mee in bestuurlijke functies. Als men geld genoeg heeft is zo'n ambachtsheerlijke titel toch ook wel aardig. Hij was door zijn huwelijk bezitter geworden van het Huys ten Donck en daarmee ook één der belangrijkste ingelanden van de polder Nieuw-Reijerwaard. Zijn zoon mr. Otto Groeninx van Zoelen liet het Huys trouwens afbreken en in 1746 in grootsere stijl herbouwen. Het staat er nu nog. Aan Cornelis Groeninx danken wij enkele bewijzen dat ook toen de Oostendam nog immer een buurtschap was aan weerszijden van de Waal, voor een deel dus Ridderkerks en voor het grootste deel Ambachts. Op de kaart die de Dordtse landmeter Abel de Vries in 1722 van de heerlijkheid Ridderkerk maakte, wordt dat duidelijk aangetoond. Een copie van deze kaart, vervaardigd door Jan van Leupen in 1724 is aanwezig in het gemeentearchief van Rotterdam.

Cornelis Groeninx kwam al gauw in conflict met het dijkcollege van de Zwiindrechtse Waard. Niet over de vraag tot wiens grondgebied de Oostendam of de Pruimendijk behoorde, maar uitsluitend over de vraag of de ambachtsheer van Ridderkerk gerechtigd was zonder vooraf verkregen toestemming van het hoogheemraadschap als dijkbeheerder, werkzaamheden in het dijklichaam te doen uitvoeren als bijvoorbeeld het plaatsen van een wegwijzer. Dat de gehele Pruimendijk tot het rechtsgebied van Ridderkerk behoorde werd opnieuw door rechterlijke uitspraak vastgesteld aan de hand van beëdigde getuigen-

verklaringen en Hendrik-Ido-Ambacht komt zelfs helemaal niet in beeld. (8)

I In 1811 laat het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard door de landmeter P. van Eck een nieuwe kaart maken waarop de grenzen van alle heerlijkheden in de waard zijn aangegeven mét hun volgerlanden. De landmeter heeft als uitgangspunt genomen de hiervoor genoemde kaart van Abel de Vries uit 1722 en die voor wat de buitendijkse landen betreft bijgewerkt. Ook hierop wordt de Ridderkerkse Oostendam niet tot Hendrik-Ido-Ambacht gerekend. (9)

J In de verantwoording van de ontvangsten en uitgaven door Jan van den Hoek, buitenarmmeester van Ridderkerk over 1815 komt o.a. voor een inkomstenpost als "afbraak van een ingestort huisje gestaan hebbende op den Oostendam". Het is niet goed denkbaar dat toentertijd dit huisje gestaan zou hebben binnen de gemeente H.I. Ambacht. Gezegde buitenarmmeester was immers lid van de Ridderkerkse gemeenteraad, die in dat jaar de armenzaken behartigde en in een andere gemeente natuurlijk geen zeggenschap had. (10)

K Onder punt D. hiervoor werd in de laatste zin verwezen naar een verandering in het buitendijkse grensbeloop van het jaar 1811. Die bestaat daarin dat bij Besluit van de Souvereine Vorst van 2 december 1814 No. 129 de buitengronden tussen Molengat en Pelsert (waaronder de Oude Bospolder en de Dommis) vanaf 1 januari 1813 gerekend moeten worden deel te hebben uitgemaakt van de Gemeente Hendrik-Ido-Ambacht. Genoemde buitengronden lagen noordelijk van Waelsmonde en zij waren tot eilanden gemaakt door het ontstaan van het Molengat bij de reeks gebeurtenissen van 1373/75 maar tiendplichtig gebleven aan de heerlijkheid Ridderkerk. Later zijn zij onder Alblisserdam gekomen, doch in 1813 tot Ambachts gebied geworden. Het gedeelte benedenstrooms van de brug maakt tegenwoordig deel uit van de Crezéepolder.

L In 1827 tenslotte krijgt Ridderkerk te maken met de eerste op moderne leest geschoeide registratie van alle onroerende eigendommen als landerijen

en gebouwen, welke bekend staat onder de naam van Kadaster. Oorspronkelijk ingesteld om een juiste heffing van de grondbelasting mogelijk te maken, maar al spoedig ook dienstbaar aan andere oogmerken. Het kadaster verdeelt elke gemeente in secties (met een letter aangeduid) en deze weer in percelen. (met een nummer aangegeven).

Op 22 October 1827 wordt officieel de grens tussen Ridderkerk en de tien haar toen omringende gemeenten vastgelegd. Uiteraard was die gebaseerd op de toenmalige toestand. Immers bij Koninklijk Besluit van 23 juli 1825 no. 132 was bepaald dat zolang nog geen nieuwe verdeling der plattelandsgemeenten was gemaakt, de bestaande grenzen gehandhaafd zouden blijven. Het behoeft daarom geen verwondering te wekken dat ook nu weer de noordzijde van de Oostendamse sluis en de noordelijke waaloever als scheiding werd aangenomen.

In de aanhef van het opnemingsprotocol wordt gesteld: "Ingeval van enig verschil tussen de Gemeenten wegens derzelver grenzen mocht voorkomen, dan zal de Landmeter-Delimitateur daarvan in het Proces-Verbaal melding maken met opgave van het punt in verschil, de eis van iedere gemeente, de observatiën van de Schouten of andere hoofden van Besturen en zijn eigen aanmerkingen." Het blijkt dat er ten aanzien van de grenzen met Oost-Barendrecht en Oost-IJsselmonde enig verschil van mening bestond tussen de hoofden van de respectieve gemeentebesturen. Niet lang daarna zijn deze geschilpunten dan ook van hogerhand opgelost. Van enig verschil met de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht wordt echter niet in het minst gerept en gevoegelijk kunnen wij aannemen dat daarover geen enkel misverstand bestond. Trouwens laten wij wel in aanmerking nemen, dat de stelling als zou een deel van Oostendam ooit van H.I. Ambacht zijn afgenomen en aan Ridderkerk toegevoegd, vóór die tijd nimmer door H.I. Ambacht werd verdedigd. Pas na het verschijnen van J.W. Regt's boek over het eiland IJsselmonde in 1848 is dat sprookje in de wereld gekomen en zal het - naar de aard van sprookjes - vermoedelijk wel een heel lang leven zijn beschoren.

C o n c l u s i e s :

1. De heerlijkheid Ridderkerk (achterleen van de Lek) werd reeds in de vroegste tijden ten zuiden begrensd door de Waal, een open getijdewater. Bij de afdamming in 1332 bleven de grenzen der heerlijkheden onverlet. Dit was in overeenstemming met het geldende recht.
2. Deze zuidgrens veranderde evenmin door de omstandigheid dat het Dijkcollege van de Zwijndrechtse Waard gedurende lange tijd gerechtigd was tot de schouw op de Pruimendijk, die tot een slaperdijk was gereduceerd.
3. Op bestuurlijk niveau waren Ridderkerk en Zwijndrechtse Waard ongelijksoortige lichamen en de ambachtsheerlijkheid Hendrik-Ido-Ambacht kan zeker niet vereenzelvigd worden met het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard.
4. De grens tussen de ambachtsheerlijkheden Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht, die in 1332 lag aan de noordzijde van de Waalboezem was daar nog onveranderd in 1427 - 1529 - 1640 - 1708 - 1718 - 1722 - 1811 - 1815 enz. tot nu, 1985.
5. Er bestaat geen enkel document (oorkonde, noch kaartfragment of wat dan ook) waaruit het tegendeel kan blijken. Totaal niets over het ontstaan van een Ambachts territorium aan de noordzijde van de binnenwaal, en evenmin over het beëindigen van zulk een aanspraak. Het is er aan de Oostendam dus nooit geweest.
6. Wat de Ambachtse Heren destijds bedoelden met de Heerlijkheid Oostendam wordt duidelijk omschreven door een gezaghebbend auteur als Jhr. Teixeira de Mattos: (11) Hendrik-Ido-Ambacht bestond vroeger uit 3 delen: H.I. Ambacht, Schildmanskinderen-Ambacht en de Oostendam, ook wel genoemd Waelnes. Het deel Oostendam was begrensd door de Waal ten noordwesten, de ringdijk van de Zwijndrechtse Waard tegen de Noord ten noordoosten, den Paulusweg ten zuidoosten en de tegenwoordige Lage en Hoge Kade, die het van Schildmanskinderen-Ambacht

scheidde, ten zuidwesten."

Daar is géén stukje Ridderkerk bij. Overigens schept een titel nog geen bewijs. Als de Koningin der Nederlanden zich gravin van Nassau-Dietz, enz. enz. noemt, zal men daaraan niet kunnen ontleenen, dat dus die gebieden ook tot Nederland behoren.

7. Oudere schrijvers volstaan meestal met de mededeling dat Oostendam in het noorden wordt begrensd door de Waal; daaruit blijkt dat men daaronder dan uitsluitend verstaat het Ambachtse deel van die buurt. Ook in de verpondingslijst van 1732 wordt ditzelfde stuk bedoeld met de omschrijving "Bij en op den Oostendam", waar in totaal 23 huizen stonden.
8. Het moet als buitengewoon jammer worden beschouwd dat van de historische vereniging te H.I. Ambacht, ook na herhaald verzoek in een reeks van jaren, geen enkele medewerking kon worden verkregen om de Oostendamse zaken in het juiste licht te stellen en recht te doen aan ieders inbreng. Men heeft zelfs in een aanvullend artikel de gesignaleerde en betreurde begripsverwarring alleen maar groter maakt.
9. Met name moet geprotesteerd worden tegen de ondoordachte bewering dat de grens tussen de heerlijkheden Hendrik-Ido-Ambacht en Ridderkerk gelegen zou zijn op "den Pruimendijk, daar waar de Heer van Ridderkerk ongevraagd een wegwijzer had geplaatst!" (12). Men raadplege slechts het kaartje van P. van Eck, op bijlage 5, om te kunnen constateren dat deze wegwijzerpaal (westwaarts van de Rijsoordse straat, nabij de Borchhoeve) onmogelijk aangevoerd kan worden als bewijs dat de Pruimendijk of het Ridderkerkse deel van de Oostendam toen onder Hendrik-Ido-Ambacht zouden hebben geressorteerd. Hier is immers alleen sprake geweest van een competentiegeschil tussen het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard en de Heer van Ridderkerk.

N o t e n :

1. D.W. Nibbelink. Dissertatie 1860. Handvesten en Oorkonden betreffende de regtsgeschiedenis van den Zwijndrechtschen Waard. Blz. 21 no. 17.

2. Fotografische reproductie van Reg. II Hertog Albrecht, in Oudheidkamer Ridderkerk.
3. J. van der Eyck 1628. Corte beschrijvinghe mitsgaders hantvesten enz. enz. blz. 280.
4. Processtukken 1939-1946. Archief Huys ten Donck, Inv. No. 600.
5. Van Es van der Have in Ned. Archief voor Genealogie en Heraldiek.
6. Afschrift van contract in Gem. Archief Ridderkerk. Inv. No. 82.
7. Kerkarchief Ridderkerk No. 4a en J. Versluys in Ons Voorgeslacht No. 242.
8. Rechtsgeding 1723-1725 voor Hof van Holland en Hoge Raad. Archief Huys ten Donck. Inv. No. 737.
9. Kaart in A.R.A. Den Haag. Inv. Hingman No. 2178.
10. Rekeningenboek van de armmeesters. Gem. Archief Ridderkerk. Inv. No. 86.
11. Jhr L.F. Teixeira de Mattos (1920) De Waterkeeringen, Waterschappen en Polders van Zuid-Holland. Deel VI, blz. 209 en 210.
12. Groot en Klein, periodieke uitgave van het Historisch Genootschap te H.I. Ambacht, Jaargang II, No. 2, juni 1983, blz. 24.

Op de hiernavolgende bladzijden de bijlagen:

1. Schetskaart visserijgrenzen
15e en 16e eeuw
2. Getuigenverklaring 1723
3. Fragment kaart van Eck (Hingman 2178)

Rechtsgeding 1723-1725. Cornelis Groeninx, ambachtsheer van Ridderkerk en
Dijkcollege van Hoogheemraadschap De Zwiendrechtse Waard

Getuigenverklaringen:

A. Certificeere ick ondergeschr, als Schout ende Secretaris van de heerlick-
heyt Ridderkerk dat de jurisdictie vande voorsz.heerlickheyt begint opten
Oostendam ter halver brandgevel inde huysinge van dd wede.Gerrit Staes, ende
streckende van daer regt op, langs den droogen waal- en noldijck tot Oost-
Barendregt toe, voorbij de huysinge van Hendrik Meeuwisze jonge Ruyter, alle
welke huysen opden voorsz.droogenwael- en noldijck staende, als verkogt wer-
den, alhier tot Ridderkerck betaelt, de ordinaris en extraordinaris verpon-
dingen.

Actum Ridderkerk 5 Juny 1723 w.g. Alb.de Roo

B. Certificeeren en verklaren wij ondergeschr. Jacob VINCK HoogHeemraad en Aart
WELBOORN bode van de Heerlijkheid van Ridderkerk, waar ende waaragtig te wee-
sen als dat den Droogen Waaldijk is beginnende aan den Oostendam en loopende
tot aan de Rijsoortse brug en soo voort tot een gedeelte van de Nol en Eyndi-
gende met het huis en erve van Hendrik Meeuwisz. sijnde het laatste Huis en
Erve van de regtelijke Jurisdictie van Rijkerkerk voorsz. welke voorsz. Huizen
en Erven staende aan den voorsz.dijk ook haar verpondingen en 100.penningen
Jaerlijcx onder de voornoemde heerlijkheid moeten Contribueren ende betalen en
dat de watering leggende langs de Waaldijk tegen oud en Nieuw Ridderwaard
Jaerlijcx bij Dijkgraaf en Heemraden van Oud en Mieuw Ridderwaard beschouwen
werden met presentatie van de waarheid van dien ten allen tijden met Eeden te
bevestigen.

Ten oorkonde dese bij ons onderteijkt Actum desen 7e July 1723.

w.g. Jacop Vinck, Aart Welborn

In het archief van de Zwiendrechtse Waard is aanwezig een originele kaart uit
1723 van de gehele dijkring. De kaart meet 73 x 55 cm en draagt het opschrift:
„Kaarte figuratief van den Swiendrechtsen Waart gemaakt bij ordre van de Ed.
Heëren Dijkgraaff ende Hoogen Dijkkheemraden van den voorn.waard sijnde den
Kring met geel afgeset den dijck over welcken de Heeren voornoemt de schouwe
zijn drijvende en de Keure altoos gewoon zijn te leggen, mitsgaders alle consente
te geven of te weijgeren na haer Ed.goetduncke, op den welcken met een O voor
alle dijcken en wegen is aangewesen de Nummer palen daer voor staende en is O
westwaerts van de Rijsoordse Brugh de plaets daer den pael gestaen heeft, door
den Heer van Ridderkerk geset;
Aldus gedaen en bij mij ondergeschreue dese voor Authentijck uytgegeven op den
12 October 1723. (w.g.) Mattheijs de Vries geswooren Landtmeter.”

De paal bij de Rijsoordse brug in de Pruimendijk droeg het nummer 101 en daarbij
staat nogmaals dezelfde verklaring. Van een grensafbakening is daarbij geen
sprake. . Zie het kaartje op de volgende bladzijde.

Figlage 3.

P. Van Eck
(Geadm. Landm.)

"RECHTERLIJK ARCHIEF ZUID-HOLLAND"

Criminele Rollen en Attestaties. -

VOORWOORD.

Daar deze uitgave van Groot en Klein de laatste zal zijn van de serie en omdat wij met ingang van januari 1987 in samenwerking met de Historische Vereniging van Zwijndrecht in het vervolg 2 maal per jaar het boekje "SWINDRECHTSWERE" zullen laten verschijnen, hebben wij gemeend als een hommage aan ons overleden lid dhr. P. Visser, een serie artikelen van zijn hand in deze laatste uitgave van Groot en Klein te moeten laten verschijnen.

In de boekjes "SWINDRECHTSWERE" zullen wij, de naam zegt het al, de gehele Zwijndrechtse Waard behandelen, maar in het bijzonder de geschiedenis van Zwijndrecht en H.I. Ambacht. Daarnaast is het de bedoeling dat er om de 2 maanden een soort Nieuwsbrief of Mededelingenblad zal verschijnen, alleen voor de leden van het Historisch Genootschap, met allerlei mededelingen van het Bestuur en korte interessante artikeltjes. Het blad zal een gestencilde uitgave zijn.

Bestuur en Redactie.

Rechterlykarchief - Zuid-Holland nr. 122

Criminele rollen.

27.1.1786. "Elsje Holst, naar zij zegt 27 jaar oud, geb. te Zwijndrecht en thans wonende te H. l. Ambacht, gevangene op het raathuys te Dordrecht"

Elsje was werkzaam in een keet te H. l. Amb. waar zij haringen bokking verkocht. "Buiten banden van ijzer heeft zij bekend dat zij in 1776 is gehuwd met Pieter Verkerk. In 1779 is ze van Pieter wettig gescheiden van tafel en bed. Pieter die zeeman was, is 's nachts thuis gekomen en heeft naar haar zeggen niet bij haar geslapen. Na enige tijd is Pieter wederom het ruime sop gaan opzoeken en Elsje was alleen. Ze kreeg kennis aan ene Huibert Bloh die getrouwd was, dat liep verkeerd af en Elsje kreeg een kind van Blok. Elsje moest voor dubbel overspel voor de vierschaar verschijnen en werd voor 10 jaar uit Holland en Westfriesland verbannen, tijdens deze verbanning is zij teruggekomen naar t. Ambacht om haar doodzieke moeder te bezoeken maar "de dienaren des gerechts" hadden haar gepakt en wederom stond Elsje voor de vierschaar wegens verbreking van het bannissement. Het vonnis: 6 jaar tuchthuis en daarna verbanning voor 25 jaar uit Holland en Westfriesland. / einde

(vraag, waar zitten hier de misdadigers? P.v.)

nota bene, Huibert Blok stond niet terecht.

Het rechterlijk archief van Zuid-Holland.

Criminele rollen.

nr. 120, 23. 7. 1809. "Joosje van Loon, oud 16 jaaren en zijnde zwervende, heeft buijten boeijen en pijn van ijzer en banden vrijwillig erkend en beleeden". Joosje heeft als dienstmeisje bij Jan Colijn, linnebleker te H. l. Ambacht gewoond. Joosje zelf bij haar moeder in H. l. Amb. inwonend zijnde heeft bij Colijn de volgende goederen gestolen: Een paar kousen, een luur, een muts, een baaije rok, een halsdoek, drie doeken en een blauw sloof. Zij gaf het gestolene aan haar moeder en moeder bracht deze spullen naar de bank van lening in Dordrecht om dit te verpanden. "Op woensdag den 26^e van de Grasmaend 1809 des ogtents vroeg werd uijt Zeekere lootsje staende bij de wooning van Bastiaen Nuyen onder H. l. Ambacht vermist: een manshemdt en een witte vrouws borstrok." / vonnis: Geseling en verbanning uit Zuid-Holl.

Precureur: Anthony Hoynh v. Papendrecht.

nr. 126, 10. 3. 1803. Jacobus van Looij, oud 46 jaar heeft bekend dat hij als rietsneijder wonende te H. l. Amb. riet heeft gesneden in de Dommis en in de haven v. d. Oostendam, het riet behoorde toe aan Jan v. d. Herfst. Hij werd door Arij Hardenbol gewaarschuwd dat hij geen riet mocht snijden wat niet van hem was. Het riet verkocht v. Looij voor een halve stuiver per bos / vonnis: "8 dagen gevangenis en op water en brood te worden gespijzigd".

Het rechterlijk archief van Zuid-Holland.
Criminele rollen.

nr. 128, 1.3.1808   Pieter Kemp, 50 jaar, geb. te Dordrecht en wonende te H. J. Ambacht heeft in een herberg van Bastiaan v.d Burg te Zwijndrecht ene Pieter Sterense Stoker ontmoet. Pieter Kemp is met Stoker naar Dordrecht gegaan om hem de weg te wijzen naar een Frans rekruterings bureau waar hij zich aanwilde melden voor het leger van Napoleon. Pieter Kemp heeft een grote hoeveelheid sterken drank tot zich genomen en heeft Stoker het gelag laten betalen. Bij de Vuylpoort in Dordrecht heeft Kemp zijn medegevangene: Cornelis de Vormer ontmoet, samen ^{hebben} zij in Dordrecht in de herberg: "de laatste stuiver", Stoker om geld gevraagd, Stoker gaf hun ieder een schelling maar Kemp en de Vormer namen daar geen genoeg mee, onder bedreiging hebben Kemp en de Vormer Stoker zijn geld afhandig gemaakt. / vonnis: Kemp en de Vormer zullen gezeseld worden en daarna verbannen voor 8 jaar uit het depart. Holland.   Dagtekening, 15.4.1808.

nr. 128, 20.7.1810.   Jan van Wingerden, gevangene te Dordrecht, 18 jaar, geb. te Ridderkerk en won. te H. J. Ambacht heeft "buijten pijn van boeijen en banden van ijzer" (?) verklaard dat hij als schippers knecht gewoond heeft bij Andries de Groot te Sliedrecht en aldaar bij hem gestolen: "Twee hemden, een onderbroek, een grauwe linnen zak en eenig geld ten bedrage van f41 en tien stuivers" / vonnis: 1 jaar tuchthuis en 5 jaar verbanning uit Maasland.

Het rechterlijk archief van Zuid-Holland
Criminele rollen

nr. 128, 2.10.1810. Jan van Dam, gevangene te Dordrecht en geb. te H.l. Ambacht heeft "buijten pijn van boeijen en banden van ijzer," beleden dat hij het bannissement heeft genegeerd en naar 't amb. is teruggekeerd. / vonnis: 1 jaar tuchthuis en daarna 8 jaar verbannen. / terugkeer naar huis binnen de tijd v.d duur v.d verbanning was een ernstige overtreding.

nr. 128, 17.11.1809. Aart Romijn uit Sandelingenambacht, "een landloper, die zich bedelend en met allerlij dieverijen ophield" heeft bij de weduwe van Johannes de Geer, (schout v. Sandt-amb.) (P.V.) een ijzere plaat weggebroken en verkocht voor 36 stuivers aan Hendrik de Graaf, heeft vervolgens een raam "uit eene schuylt gestolen" en in de "nacht ontrend de klokke van 2 uren, diefelijk weggevoerd eene roei boot en in Bolnes verkogt voor 2 Zeeuwsche rijk's daalders, tevens heeft hij bij Cornelis Jacobsz Bykerk te H.l. Amb. alebessen gestolen uit de boomgaard van Corn. B." "In de afgelopen zomer heeft hij te zamen met zekere "Lange Dirk, bijgenaemt Dirk-Billekens te Dordrecht" een bootje gehuurd om enige weken te bevaaren maar later in Oud Beijerland verkocht voor f 16.- / vonnis: Aart Romijn veroordeeld tot 2 jaar tuchthuis en verbanning uit Zuid-Holland voor 8 jaar / dagtekening: 17.11.1809.

Het Rechterlijk archief v. Zuid-Holland.

Attestaties.

nr. 92. 4.3.1863. *Johanna Gijsbertina Davidson, huisvr. v. Adrianus v.d. Meer, 56 jaar heeft aan de mannen v.d. Hoge Vierschaare verklaard: Dat zij wonende is aanden Oostendam onder H.1. Amb. en mede Helena Koert, 18 jaar, inwonend bij Johanna.*

Verklaring:

"Dat gepasseerde Dinsdag voor agtdagen geweest zijnde den 22-2. j.l. na de middag, de klokke van drie uren, is gekoomen een zekere bedelaar of landlooper, genaamd: Joris Kennis en deze heeft om een aalmoes gevraagd het geen wij geweigerd hadde".

Beide vrouwen hadden gezegd dat hij op moest krassen en niet mocht bedelen, zij hadden gezegd dat hij voorzichtig moest zijn omdat het Regthuis vlakbij was en de dienders elk ogenblik konden komen.

"dat de bedelaar tegen hun lieden zeide: ik schijf in het regt en in het regthuis, ik ben metzelaar maar uw man is een Schelmagtige en Schurkige bakker." De beide vrouwen hebben hem nog eens aangespoord te vertrekken maar buiten gekomen heeft hij de vrouwen voor rotte vis uitgemaakt: aldus, "Gij zijt beide, toverheksen en donderhoeren en strontpotten"...., en is vertrokken....

Gerende de getuigen voor reeden van wel wetenschap als in den tekst en zeggende elk der Zelve ter bevestiging van dien. "Zoo waarlijk helpe mij God almagtig".

D.W. Nibbelink.

attestaties

nr. 92, 7.1.1803   Bastiaan van Wingerden, 45 jaar, kastelein in de herberg, "De Vlasboer" a.d. Oostendam te H.1. Ambacht, en Maria de Snoo, 35 jaar eveneens wonende te H.1. Ambacht verklaarden tegenover de mannen van de Hoge Viërschaar te Dordrecht: Dat zich eene Willem Nouwen had opgehouden aan de tap van de herberg "de Vlasboer" en dat in hun gezelschap is gekomen de burger: Bastiaan van Nugteren, Heemraad van de Zwijndrechtsche Waard, en dat getuigen hebben gehoord dat Willem Nouwen sprekende over het schutten door de Sluis van de beesten en het verkopen daarvan door het College v.d. Zw. dr. Waard, na een woordewisseling gezegd had dat hij; van Nugteren, deze beesten gestolen had, maar van Nugteren ontkende dit, waarop Nouwen zei, dat hij ze dan had laten stelen door de dijkboode. Na enig handgemeen zijn beide mannen vertrokken.

* Zou de herberg "de Vlasboer" de tegenwoordige herberg "de Vlashandel" kunnen zijn? (p. vi)

nr. 92, 12.12.1806.   Cornelis Epenhuizen, 24 jaar, geb. onder de Ayl, en gezwooren zoutmeester in de Zoutkeet van de heren Smidt Comp. te H.1. Ambacht verklaarde: "Dat er des avonds eenig gerugt was in de Zoutkeet, en dat hoewel de klapperwagt niets had gehoord, eenig licht had ontstoken en gezien had dat er 2 vrouwen waren, bezig zijnde met het vullen van zakken met gerafinceerd zout, en alzoo zig bezig hielden met die verijen"

Recht-Zuid-Holland nr. 68
Civiel

Adrianus Perrius, bakker te Sandelingenambacht, eiser / contra,
Hendrik van 't Hof, sluijs wachter op den Oostendam te H. I. Amb.
ged.

Broeling, procureur v. de eiser deede zeggen:

Dat gedaagde zig niet heeft ontzien om op den 25-7-1777 des's morgens circa halfnegen varende met eene Zeijlschouw in de Noord op hoogte van de houte galg, terweyl de eiser met een schuijtje agter den gedaagde roeyde, zodra de eiser kort bij hem kwam vaaren, een haak te vatten, en naar hem, eiser, met grote Quadaardigheid te slaan en den eiser wijt te schelden, zeggende: "ik zal jouw wel krijgen... jouw hoeren hond, hoerenloper,..., jij hebt een hoere kind aan den dijk te Slicdrecht lopen..., dat heeft jouw veijfhonderd gulden aan den Baillieu van Dord gekost, en jij hebt te Dord de paal door de oven gebakken".... /waarschijnlijk is bedoeld: "je heeft ze in Dordt ook bruin gebakken. P.v) en zulks alles zonder dat er woort of weder woort vooraf gegaan was, of dat de eiser hem, gedaagde, aanleydingen heeft gegeven veel min weder heeft gescholden. Dat de eiser deze zoo verregaande hoon, smaat en lastertaal terstont ter harte heeft genomen en zig verplicht rekent tot Condemnatie van zijn geschondene eer en goede naam den gedaagde tot behoorlyke reparatie van zijns eisers geschondene en regte te veroorzaken. / Gedaagde wordt gelast zijn spijt over het gebeurde uitte spreken en een som geld te betalen aan de diaconie armen van H. I. Ambacht /

Rechterlijk archief Zuid-Holland.

Criminele rollen.

nr. 127, 18.11.1863.

Mr. Anthony Hoijne van Papendrecht

Baillieuw van Zuid-Holland, R.O. eiser

in cas crimineel, Contra, Grietje Groeneweg, thans gevangene voor den Hoove en Hooge vierschare van Zuid-Holland op het raadhuis der Stad Dordrecht.

Alzo, Grietje Groeneweg, oud als zij zegt ruim 26 jaaren geb. en woonende te West Barendrecht en zijnde naaijster van beroep, den Hove en Hooge Vierschaare van Z. Holland buiten boeyen en pijn en banden van ijzer en alzo vrijwillig bekend en beleden heeft, 't geen ook verder is gebleeken —————

Dat de gevangene gedurende den tijd van drie jaaren als dienstmeid gewoond hebbende te Rhoon, vandaar in het jaar 1799 is te huys gekomen bij haare ouders, wonende te West Barendrecht, terwijl zij zich zwanger bevond, en mede bragt een fles met zegenamd "Levenboomen water", welke zij gev^e. zou hebben om niet, alzo present gekreegen van zekere oude Vrouw. Dat deeze fles doorde gev^e is geplaatst geworden in een schuur, des tijds staande agter het huys van des gev^e vader, alwaar zij gev^e van tijd tot tijd van deeze drank gebruikte, ten einde alzo de vrugt waarvan zij zwanger ging afte zetten en om te brengen, terwijl haare moeder, Maria —

Leenheer, huisvrouw van Arie Groeneweg, de mede gev^e zowel van de Zwangerheid van haar gev^e als van het gebruik van het voormelde afdrijvend in alzo vrugt vernielend middel onderrigt was, Ja, met wien de gev^e bepaald en afgesproken had, zo deeze middelen niet afdreven, en het kind egter levendig geboren wierd, om het zelve als dan bij de geboorte geheel onverzorgd te laten liggen tot het van zelve zoude gestorven zijn. Dat de gev^e en haare moeder de mede gev^e, ten gevolge dit hun boosaardig voornemen niets verzorgd hadden om het kind bij de geboorte te kunnen ontfangen, min nog een of ander Vroedvrouw ofte Vroedmeester besproken om haar gev^e bij de beval-ling te kunnen helpen en adsisceeren, gelijk de gev^e dan ook om de Streech van Allerheiligen in dezelve jaare 1799 op zekere ochtend om streech de klokke van zeven uren in het agter vertrek van haare vader is in de kraam bevallen van een leevendig kind, zijnde een meisje, het welk door des gev^e moeder is genomen uit den waterpot, waarinne zij gev^e het gebaard hadde, en voorts neder gelegd op een zijlkleedje, leggende op de koude roode steene vloer in het gemelde vertrek het welk nóg door een vuur nóg op eenige andere wijze verwarmd of warm gemaakt was. Dat het zelve eerstgeboorene kind alzo naakt en onverzorgd in de koude is blijven liggen en zij gev^e gezien heeft dat het zich bewoogde en leefde hoezeer zij gev^e niet en weet of het al dan niet zoude geschreeuwd hebben terwijl des gev^e moeder uitdrukkelijk verklaarde het zelve kind te hebben hooren schreeuwen en alzo geluid geven. Dat na verloop van een half uur of daaromtrent het zelve kind in deeze ahelige en -

verwaarloosde toestand is komen te overlijden terwijl niemand der ge-
gebuuren bij de verlossing of overlijden van dat kind zijn tegenwoor-
dig geroepen of geweest en het lijfje door des gev^e moeder in een Spa-
nen doosje gedaan, daarna zoo door de gev^e als door haar moeder in
de tuijn op de zijde van haars vaders hujs te West Barendrecht ge-
legen (landestien en in stilte begraven is, in welke tuijn op den 27^e
junij l.l. een ten deele vergaane Spaane doosje met het daarin zijnde
Cadavertje van een compleet voldragen kind is opgedolven geworden.
Dat de gev^e even na Allerheiligen van de afgelopen jaare 1802
van Rotterdam, alwaar zij als meid diende, andermaal ten huize
van haare ouders te West Barendrecht is terug gekomen en zich
bezwangerd voelende, wederom deze vrugt af te drijven en alzo om-
te brengen middelen gebruikt heeft, de welke bestonden in drie doos-
jes pillen welke zij gev^e op aanraaden van zeeher vrouws perzoon
zoude gekogt hebben en waarvan zij gev^e ieder uur vijf pillen ge-
bruikte en voor elk doosje betaalt heeft de Somma van 4 Holland-
sche guldens. Dat de gev^e aangezien deere haare vrugt ver-
nielende pogingen des nagts tusschen Vrijdag en Zaterdag van
den 27^e en 28^e Meij l.l. is in de kraam gekomen van een voldragen
Zoon, welk kind den gev^e bij de geboorte in de waterpot waarop
zij was gezeeten was gedrukt heeft ten einde het zelve kind alzo
ingeval het leefde zoude omkomen, terwijl zij gev^e niet zoude geweeten
hebben of zij dachten dat het bij de geboorte geleefd zou hebben, hoe zeer
zij in en gedurende haare zwangerheid het leeven van het zelve kind
bespeurd heeft. Dat op den 1^e junij l.l. door Commissarissen van.

deze Hove en Hooge vierschare ten huize van de ouders van de gev^e is gevonden een dood kind, zijnde een zoontje, leggende in een spaanen doosje, welke gevonden in een agtervertrek en aldaar is aangewezen door de moeder van de gev^e, zijnde het kind naar uiterlijke schijn voldragen terwijl de gev^e bij dezelve verlossing eenig en alleen door haar moeder geholpen is, en nóg vroedvrouw nóg ook de gebuuren daarbij zijn geroepen, min nog tegenswoordig geweest en de gev^e met haare moeder voornemens was ook dit kind stil in de tuyn te begraaven — Dat den gev^e bij haar eerste zwanger zijn, op aanraaden van voormelde oude vrouw, en in het tweede geval op inductie (aanraden) van het voorn. vrouwspersoon heeft beraadslaagt en overlegd, immers dat haare moeder, de mede gev^e het geweten en daarvan berustheid gedragen heeft: om deze vrugt door afdrijvende middelen van kant en uit de waereld te helpen en ook waarlijh en inderdaad dezelve middelen gebruikt heeft en dat dit dan ook de reeden zij dat de gev^e zich zoo veel mogelijk voor het oog der menschen verscholen en weggehouden en nimmer vroedvrouw of vroedmeester bij de verlossingen ter haarer hulpe besprooken hadt, terwijl en zoo bij de gev^e als bij haare moeder steeds hoop opdeed dat het kind of kinderen, waar van zij zwanger ging dood ter waereld zoude komen en anderzins tusschen hen afgesproken was om het kind of kinderen, zoo er leeven in zijn mogt maar te laten liggen op hoop van alzo te zullen sterven. Dat het gevolg van dit afschuwelijh voornemen geweest zij, dat bij de verlossing geene buuren geroepen en volgens de gewoonte ten platte lande geadsisteerd hebben, en zij, gev^e ook aan niemand hoe ook

genaamd eenige de minste Communicatie gegeven heeft, hebbende haare Zuster wel van de verlossing maar niet van het misdadig mishandelen der kinderen geweten, terwijl haare Vader zo wel vaneen als ander ten eene maal onbewust zoude geweest zijn. Dat de gev^e na afloop dezer proceduure en wel op de 29^e Nov. l.l. op haar verzoek voor deezze Hove en Hoge Vierschare heeft binnen gestaan en is verscheenen wanneer zij heeft te kennen gegeven dat zij wel beleeden heeft haar eerste kind van koude opeen zijl te hebben doen verstijven, dan dat zulkis niet waar zijn zoude, als zijnde dat kind dood ter waereld gekomen en dat het haar voorneeme geweest ware om te huis te blijven ten einde aldaar van haar laatste kind te kraamen, dog dat dit ook onwaar is, wijl zij van oogmerk geweest was te Rotterdam te verlossen. Dat hoezeer het naarden aard des rechts en naar de gronde van onze Vaderlandsche practijck uitgemaakt zij dat een gev^e zoo men opzigtelijk het geperpetreerde Crime eenige defensie heeft, en zoude verneemen te moeten allegeeren dezelve mag proponeeren zelfs na het sluiten van het proces en voordat het vonnis werd ten executie gesteld, het egter volgens dien zelfde reegel waar is, dat in zodanig een geval een gev^e moet voorstellen eene defensie en dat deezze defensie bij den rechter gefundeerd en boven alle columnie gesteld werd, blijkens articul 46 van de stijl van procederen in Crimineele zaken. Dat de gev^e betrekkelijk deezze haare nadere opgaave geene defensie proponeerd, maar enkel en zonder allegatie van eenige motive herroept eene Confessie door haar opzigtelijk haar eerste kind en het ombrengen van dien gedaan, is uit de voordracht zelve in het oog lopende, terwijl deezze eenvoudige herroeping niets anders is dan het geen de gev^e bij het begin haarer verhooren steeds heeft voor gewend.

en wel bepaaldelyk bij het 3^e verhoor op de 3^e Julij l.l. voorgewenden opgegeven. Dat de gev^e op den 5^e Julij l.l. wanneer haare moeder, de medegev^e, hier insgelijks waren gedetineerd, deezehaars vorige bekentenis heeft herroepen en niet simpeljk maar met opgaave van een aantal waare en allenzins plausibele reeden heeft erkend, dat dit haar kind leevendig gebooren, op de grond Circa een halfuur of daaromtrent heeft blijven leeven tot dat het in dien staat aldaar door kommeren verzuim gestorven is terwijl zij gev^e deezehaare Confessie naderhand en wel inzonderheid op den 13^e Julij mitsgaders in bij zijn en bij Confrontatie met gemelde haare moeder, de medegev^e, heeft blijven volhouden, en de reedenen van wetenschap daarbij voorkomende alzints evident doen zien. En nademaal uit al het zelve blijkt dat de gev^e niet alleen een onkuijsch leeven heeft geleijd, maar inzonderheid gedurende haare Zwanger zijn gepoogd heeft haare kinderen af te drijven en alzo te vermoorden. Dat de gev^e ter zaake voornoemd, zal werden gebragt ter plaatse, alwaar men voor deezeh Hove en Hoge Vierschare gewoon is excecucie van Crimineele Justitie te doen, dat dezelve aldaar anderen ten afschrik en exempel aan een paal zal worden geworpt, zo dat er de dood na volgt of te dat de gev^e zodanig zwaarder of anders zal werden gestraft als mannen van deezeh Hove en Hoge vierschare naar maate van het gewicht en de afschuwelijkheden door de gev^e gepleegde delicten in alle goede en oprechte justitie ingevolge's lands wetten zullen vinden en oordeelen te behooren. Rechtdoende in naam v. h. Bataafsche Volk zal gev^e wegens moord in het openbaar ter afschrikking aan een daartoe op terichten paal worden gewurpt dat de dood er op volgt.

Aldus, de 2^e December, 1803

Du Bois / President

